

Rehabilitering i Finland

Av professor Leo Noro, Helsingfors¹

Utveckling och organisation

Rehabiliteringsverksamheten i Finland, såsom i den övriga Norden är bunden vid traditioner från 1800-talet. Då grundades de första specialskolorna för blinda, döva och vanföra. Arbetsterapien var redan då känd inom mentalsjukvården. För ca 40-50 år sedan startades rehabiliteringsverksamheten vid kirurgiska kliniker och tuberkulossanatorier. Det fanns även flera frivilliga organisationer som arbetade till förmån för olika slags invalider, men arbetet utfördes splittrat, utan enhetlig ledning och utan lagstiftningens stöd. Först under och efter II världskriget, när vi fick ta hand om 57.000 krigsinvalider, skedde ett väsentligt framsteg på rehabiliteringens område. Ett par privata organisationer, såsom Krigsinvalidernas Brödraförbund, Röda Korset, Invalidstiftelsen och Civil- och värnpliktsinvalidernas förbund startade en mångsidig verksamhet i samarbete med finska arméns sjukvård. Före 1953 var praktiskt taget alla krigsinvalider redan medicinskt rehabiliterade och ca 11.000 av dem hade erhållit yrkesskolning, 1.200 allmän skolning, 12.500 arbetsplacering och 8.000 arbetsvård av annat slag. Invalidstiftelsens ortopediska sjukhus med rehabiliteringsavdelning, yrkesskola och protesverkstad grundades under pågående krig för 25 år sedan och Invalidstiftelsen var det främsta institutet för ortopedisk rehabilitering under ledning av prof. Fabian Langenskiöld. Härutöver anordnades yrkesskolning för krigstuberkulösa, -blinda, -hjärnskadade m.m.

År 1946 stiftades lagen om invalidvård som föreskriver åtgärder för handikappade av följande slag: Elementärutbildning, yrkesvägledning, yrkesutbildning, allmän skolning, placering i arbete, bistånd vid anskaffning av arbetsredskap och material, stöd för självständig yrkesutövning samt behandlingsåtgärder till förmån för handikappade. Lagen om invalidvård omfattar även medicinsk vård. Begreppet "invalid" enligt lagen om invalidvård berör tyvärr ett tämligen begränsat antal handikappade. Härmed avses en person med: a) varaktig och b) väsentlig kroppsskada. T. ex. ett övergående eller kroniskt sjukdomstillstånd eller ett psykiskt lidande berättigar inte till invaliditet i lagens mening. Personer, vilkas arbetsförmåga är nedsatt till följd av hög ålder eller sociala missförhållanden, hänförs inte heller till begreppet invalid. Tuberkuloslagen omfattar medicinsk men inte yrkesmässig rehabilitering.

År 1963 inkluderades den yrkesmässiga rehabiliteringen i ersättningsförmånerna för olycksfall i arbete och i sjukförsäkringslagen gavs möjligheter att använda försäkringsmedel för rehabiliterande verksamhet. År 1964 gavs en lag varmed yrkesvägledning av partiellt arbetsföra hänfördes till det allmänna yrkesväglednings-nätverket och 1965 inkluderades den yrkesmässiga rehabiliteringen ersättningarna för trafikförsäkring. Lagen om yrkesutbildning för främjandet av arbetsmöjligheter (1965) ger också möjligheter till skolning av äldre partiellt arbetsföra personer. Dessutom är flera nya lagar under bearbetning. I lagförslaget om sinnessvård ingår den medicinska rehabiliteringen som en del av den psykiatriska skötseln.

¹ Institutet för Arbetshygien (Työterveyslaitos) i Helsingfors.

Det viktigaste förberedande arbetet sker inom statens rehabiliteringskommitté, som redan varit verksam i fyra år och som har fått sitt betänkande färdigt under sommaren 1966.

Medicinsk rehabilitering

De organisationer som finns i Finland på detta område har alltid varit mycket aktiva då det gäller rehabiliteringens utveckling. I landet finns åtminstone 25 föreningar eller organisationer i vilkas verksamhet rehabiliteringsärendena har en central plats. Till dessa föreningar hör sedan 1965 också MS — Multippelsklerosföreningen. Av andra organisationers verksamhet under senaste tid må nämnas Reumaförbundets högtstående rehabiliteringsanstalt i Kangasala, som endast är tre år gammal, Krigsinvalidernas Brödraförbunds rehabiliteringsanstalt Svidja (1965), som kompletterar hjärninvalidernas rehabiliteringssystem, Tuberkulosföreningens arbetsprövningsklinik i Uleåborg, den moderna specialfolkskolan som grundats i Uleåborg av Föreningen för vanföra barnsfolkskola, den av Finlands Civil- och Värnpliktsinvaliders Förbund planerade paraplegi-rehabiliteringsanstalten samt den av några föreningar gemensamt skötta näringsrådgivningen. Nämnas bör också Finlands Civil- och Värnpliktsinvaliders Förbunds publikation: "Direktiv för avlägsnande av rörelsehinder".

Den medicinska rehabiliteringen leds och övervakas av Medicinalstyrelsen och rehabiliteringen anses vara en del av sjukvården. Till detta nu har den kanske utvecklats mest inom ortopediska och tuberkulosvården.

Allmänna eller lasarettssjukhus ägs och styrs av kommunalförbund och enskilda kommuner i Finland. Det finns 273 lasarettssjukhus, 60 sinnessjukhus, 25 tuberkulossanatorier och 385 inrättningar sjukhus i landet (1962). I nästan alla nya centralsjukhus finns en avdelning för fysikalisk terapi. Den 31.12.64 fanns det större avdelningar för fysikalisk terapi vid följande sjukhus:

Universitetskliniker (Helsingfors, Åbo, Uleåborg)
Ortopediska sjukhus (Helsingfors, Jyväskylä)
Helsingfors stads sjukhus
Reumasjukhuset (Heinola)

8 centralsjukhus
5 länslasarett
10 tuberkulossanatorier
7 mentalsjukhus
12 åldringshem eller -sjukhus
7 barnkliniker.

Till följd av brist på specialläkare och sjukgymnaster har avdelningarna inte än blivit fullt utnyttjade. I landet finns endast ett fåtal läkarspecialister i fysikalisk medicin och ca 300 sjukgymnaster. De utgör bara en del av den arbetskraft som står till sjukhusens förfogande i jämförelse med läget i de övriga nordiska länderna. För att minska personalbristen har det inrättats en skola för sjukgymnaster i Villmanstrand (Lappeenranta) och i Tammerfors. Vi hoppas att inom de närmaste åren få ännu ett par skolor i gång, en i Åbo och en i Uleåborg. Den bäst utrustade skolan är i Helsingfors. Läkarna har tyvärr synnerligen bristande intresse för rehabiliteringsmedicin.

Försök att utveckla sysselsättningsterapi har gjorts på olika håll, men dess allmänna nivå är inte ens tillfredsställande. Den är främst hobbybetonad. Det har inte verkställts utbildning i sysselsättningsterapi i landet, men ändå utnyttjas tämligen omfattande arbetsterapi i tuberkulos- och sinnessjukhusen. Vid de förra har terapin införts av Sanatorieinstitutet som upprätthålles av Tuberkulosförbundet och som är i åtnjutande av statsunderstöd. Vid tre sanatorier finns särskilda arbetsterapiavdelningar.

Ett par privata verkstäder i Helsingfors och på ett par större orter i landsbygden tillverkar proteser och ortopediska hjälpmedel av annat slag. I Socialministeriets tjänst finns en sakkunnig protesi-läkare. Under de senaste åren har intresset för amputerades träning ökat. Härvid kan nämnas krigsinvalidernas rehabiliteringsanstalt på Svedjeholmen i Helsingfors.

De flesta lasarettssjukhus, tuberkulos- och sinnessjukhus samt specialanstalter har fulltidsanställda socialkuratorer och en tendens till effektivisering av deras verksamhet är att lägga märke till.

Ett antal specialanstalter på rehabiliteringens område är verksamma i landet. Det finns anstalter för CP-barn, ortopediska fall, hjärninvalidier, reumasju-

ka osv. Ett av de effektivaste rehabiliteringsteamerna arbetar vid Reumastiftelsens sjukhus i Heinola.

Den år 1953 i *Institutet för Arbetshygien* påbörjade rehabiliteringsverksamheten har fortfarande vuxit och för närvarande är 4 läkare, 7 psykologer samt ca 25 andra personer verksamma på rehabiliteringsavdelningen. I enlighet med den överenskommelse som gjorts med Arbetspensionsanstaltarnas Förbund sänder arbetspensionsanstalterna, Försäkringsbranschens Rehabiliteringscentral samt försäkringsbolag och yrkesvägledningsbyråer sina klienter för arbetsprövning och rehabiliteringsundersökningar till institutet. Dessutom sänder arbetsförmedlingens rådgivningsavdelningar, socialministeriets arbetsvårdsbyrå och sjukförsäkringsbyråerna svåra fall för specialyrkesvägledning. År 1965 undersöktes ca 350 sådana fall på institutet och under år 1966 torde antalet stiga till ca 600. Sålunda är institutet verksamt som konsulterande institut för fastställande av arbetsförmåga och i rehabiliteringsundersökningar, utom i ortopediska fall som behandlas på Invalidstiftelsen.

En i våra förhållanden ovanlig *kuranstalt* började sin verksamhet 1965 i Ikalis. Anstalten hör till Meijeriförbundet och är alltså ett privat företag. Den har utmärkta avdelningar för fysikalisk terapi och balneologi, och i speciella fall av rehabilitering, i synnerhet för konvalescensbehandlingar har denna anstalt stor betydelse. Under övervägande har också varit, att några semesterorganisationer skulle införa denna verksamhet i sina semestercentra.

Yrkesmässig rehabilitering

Den kanske främsta utvecklade rehabiliteringen i Finland utgörs av en yrkesmässig och särskilt en speciell *yrkesutbildning* för handikappade. Yrkeskolorna för invalider förfogar ca 1.500 platser. De utgör en viktig led i yrkesskolningen därför att platsbristen i allmänna yrkesskolor är stor och därför att invalider i allmänhet inte blivit antagna till dem. Praktiskt taget alla yrkesskolor upprätthålles av privata organisationer, men staten understöder finansiellt skolornas verksamhet.

Yrkesvägledningen har utvecklats snabbt under de senaste åren. En ny lag om yrkesvägledning trädde i kraft i början av år 1961. Arbetsministeriet leder denna verksamhet. Fr.o.m. början av detta år har yrkesvägledningen för handikappade överförts från Socialministeriet till Arbetsministeriet. Det finns två specialinstitut för yrkesvägledning; Institutet för Arbetshygien och Invalidstiftelsen. Den senare tar hand om ortopediska fall och den förra om de övriga slags handikappade.

Invalidernas yrkesvägledning (1964) och placeringen i arbete (1962) i samband med arbetsförmedlingen har överförts till arbetsministeriet. För de partiellt arbetsföras yrkesvägledning kommer att inrättas en tjänst för en specialvägledare i vart och ett av de 11 yrkesvägledningsdistrikten. Tillvidare har dylika tjänster inrättats i Helsingfors, Åbo och Tammerfors, vartill Institutet för Arbetshygien och Invalidstiftelsen har befullmäktigats att undersöka och vägleda problemartade fall. För de partiellt arbetsföras placering i arbete åter har i 20 arbetsförmedlingsbyråer inrättats en speciell rådgivningsavdelning och dessutom finns en speciell avdelning för blinda.

Yrkesvägledning för handikappade och bedömning av rehabiliteringsbehov av desamma har pågått vid Invalidstiftelsen i 22 år och vid Institutet för Arbetshygien i 12 år. Tills dato har undersökts över 15.500 handikappade (Invalidstiftelsen 11.000, Institutet för Arbetshygien 5.5000) och deras rehabilitering har förberetts. Staten betalar största delen av denna undersökningsverksamhet.

Undersökningen indelas i tre faser: en medicinsk, en psykologisk och en social fas. Varje klients hälsotillstånd undersökes först. Allmänundersökningen utförs av en rehabiliteringsläkare och härfter görs vid behov specialundersökningar. Vid Institutet för Arbetshygien finns goda möjligheter härför, ty man räknar med ca 40 läkare och alla specialiteter är företrädde. Sedan utförs psykologiska tester som avser att utreda färdigheten hos klienten. Vid behov användes även karaktärstest. Dessutom diskuterar psykologen och yrkesvägledaren med vederbörande om hans eventuella yrkesval. Socialkuratorns uppgift är att utreda klientens livs-

situation. I samband härmed strävar man till att vid behov avhjälpa den undersökta att lösa sina finansiella problem. Vid en gemensam konferens söker de tre specialisterna sedan få en helhetsbild av den undersökta och ett förslag till rehabiliteringsprogram uppgöres.

Arbetsprövning och bedömning av rehabiliteringsbehov har anordnats vid yrkesläroanstalter för handikappade. Under de senaste åren har grundats en arbetsprövningsavdelning i Järvenpää, Invalidistiftelsens arbetsklínik och Merikoski arbetsklínik, där arbetsprövningsmetoderna utvecklas. Nya arbetskliniker har planerats.

Arbetsprövningen är av betydelse också vid flera tuberkulossanatorier och i specialskolor för tuberkulotiker.

Arbetsträning har tyvärr inte utvecklats systematiskt. Två tjänstemän sysslar med arbetsplacering av blinda.

Skyddad sysselsättning i Finland har inte nämnvärt utvidgats utöver ett fåtal arbetsvårdsanstalter för hjärnskadade, blinda, sinnessvaga, epileptiker, åldringar mm. I ett par kommuner har för partiellt arbetsföra anordnats sysselsättning i form av arbetsstugor, utarbete osv.

Den yrkesmässiga rehabiliteringen övervakas av ett antal byråer. Socialministeriet och Arbetsministeriet utgör den högsta ledningen. Lokala förvaltningsuppgifter tillhör socialnämnden i varje kommun. Härtill måste nämnas Handels- och industriministeriet, Lantbruksstyrelsen och Skolstyrelsen; den sistnämnda övervakar läroanstalterna. Allt detta bekostas av staten.

Specialinrättningar för handikappade barn

Ett antal specialinrättningar för handikappade barn finnas i Finland. Folkskolelagen (1957) föreskriver att kommunala myndigheter är skyldiga att vidtaga åtgärder för specialundervisning för blinda och döva barn, samt i vissa fall även för barn i högstskolestadium. Skolundervisningen ges också vid några sanatorier och i reumasjukhuset i Heinola. Dessutom finns en privat internatskola för handikappade barn i Helsingfors och Uleåborg.

Socialförsäkring och rehabilitering

Socialförsäkringen har visat växande intresse för rehabiliteringsverksamheten. För att avkorta perioden av arbetsoförmåga och för att förhindra bestående arbetsoförmåga är det nödvändigt att jämtes med socialförsäkringen skapa en effektiv rehabiliteringsorganisation.

I slutet av april 1966 publicerades Folkpensionsanstaltens rehabiliteringskommittés betänkande, varav framgår, att Folkpensionsanstalten inom närmaste framtiden kraftigt kommer att utveckla rehabiliteringsverksamheten. Allt sedan 1958 har i Folkpensionsanstalten funnits en rehabiliteringssekreterare och i samband med sjukförsäkringen finns inom 5 distrikt verksamma rehabiliteringssekreteraresystem. Rehabiliteringssekreteraren assisteras av ett rehabiliterings-team. Detta team består, förutom rehabiliteringssekreteraren av cheferna för distriktsbyrån och socialmedicinska byrån, av en byråsekreterare samt av representanter för arbetsförmedlingen och yrkesvägledningen. Vid behov kan som medlemmar också kallas andra utomstående sakkunniga såsom läkare osv. Den 20 januari 1966 har Folkpensionsanstaltens styrelse fastställt de grunder enligt vilka sjukförsäkringsmedel kan användas till olika slags rehabiliteringsåtgärder, de må vara medicinska eller sociala. I denna verksamhet strävar man till en s.k. normaliseringlinje, varvid man utnyttjar redan förefintliga anstalter, de må sen vara sjukhus, statens och kommunernas ämbetsverk, skolningscentraler etc. Rehabiliteringsåtgärderna effektiviseras främst då det gäller sådana sjukförsäkrade som varit sjukskrivna över 100 dagar samt sådana personer som anhållit om pension på grund av arbetsoförmåga.

I detta samband må också nämnas några ord om den preventiva och rehabiliterande verksamhet som förutsattes av sjukförsäkringslagen. Enligt *sjukförsäkringslagen måste 2 % av försäkringspremierna användas till preventiv och rehabiliterande verksamhet*. Preventiv- och rehabiliteringsfonden utgjorde under första året ca 700.000 mk och den kommer fortfarande att växa så att den 1967 redan överstiger 3 milj. mk. Då det gäller rehabilitering har vid användningen av dessa medel de vik-

tigaste åtgärderna varit följande: reserverande av anslag till byggandet av en rehabiliteringscentral i sydvästra Finland samt till redan påbörjad vetenskaplig forskning beträffande rehabilitering. Av dessa må nämnas 6 projekt, av vilka tre gäller rehabilitering av sinnessjuka i Helsingfors och Tammerfors, två gäller rehabilitering av hjärtinfarktpatienter och ett projekt yrkesmässig rehabilitering. Dessutom har med dessa medel också understötts fortbildningskurser för sjukgymnaster.

De privata försäkringsorganisationerna, gällande olycksfalls-, trafik- och arbetspensionsförsäkring, grundade 1.4.1964 en rehabiliteringscentral som leds av en styrelse.

Som dess uppgifter fastställdes att:

- 1 avge utlåtande till privata försäkringsanstalter i ärenden rörande rehabilitering av försäkrade i sådana fall, varom föreskrifter utfärdas i medlemsföreningarnas cirkulär.
2. övervaka och leda det privata försäkringsväsendets vård åt skadade, till vilka det beslutats att rehabiliteringsvård skall ges;
- 3 avge utlåtanden till myndigheter, föreningar i försäkringsbranschen och enligt prövning även till andra i ärenden som allmänt berör rehabilitering; samt
- 4 främja försäkringsbranschens rehabiliteringsverksamhet genom upplysning, utbildning och forskning.

Centralens verksamhet har utvecklats så, att den under 1965 redan bearbetade 1.127 ärenden. Arbetspensionsanstalternas Förbund anslöt sig också som medlem från den 1.1.1966. Centralens verksamhet har märkbart utvidgats då även de s.k. sjukinvaliderna anslöt sig därtill. I början av detta år gjordes en överenskommelse mellan Arbetspensionsanstalternas Förbund och Institutet för Arbetshygien beträffande arbetsprövning och rehabilitering.

Forskning och publikationer

Två stora forskningsprogram som finansierats av U. S. Public Health Service och som pågått nästan 6 år, har nu slutförts i Institutet för Arbetshygien. De gällde rehabilitering av syn- och hörselskadade, blinda och döva samt hjärnskadade. På våren

1966 försvarade dr Elosuo i Helsingfors universitet sin avhandling om "Rehabilitering av schizofrena", i Institutet för Arbetshygien pågår som bäst många undersökningar på detta område. I det föregående hänvisades redan till de undersökningar som pågår beträffande rehabilitering av mentalt sjuka och hjärtpatienter. Likaså har i Invalidstiftelsen fortlopande gjorts undersökningar speciellt på det ortopediska området och i Reumaförbundet beträffande reumatiska sjukdomar. I universitetskretsar har tyvärr intresset för rehabilitering tillsvidare varit ganska litet, men även där börjar man vakna upp. Nämnas bör också de undersökningar som gällt våra krigsinvalid, bl. a. Ranta-Knuuttilas publikation "Den amputerade krigsinvaliden" samt de i Institutet för Arbetshygien gjorda undersökningarna beträffande invaliders anslutningsskador. De undersökningar som gjorts i Institutet för Arbetshygien under de senaste 15 åren på detta område har publicerats i ca 260 publikationer.

Personal och skolning

Även hos oss i Finland har vi ett skriande behov av personal på detta område. Det finns endast ett fåtal läkar-specialister och sjukgymnasternas antal är förhållandevis mycket mindre än i andra nordiska länder. För att intensifiera skolningen av sjukgymnaster har kursernas antal ökats. I Helsingfors har grundats Statens sjukgymnastskola, i vilken har införlivats Invalidstiftelsens sjukgymnastskola. En skola för sjukgymnaster grundades 1964 i Villmanstrand och 1965 i Tammerfors. Det är önskvärt, att liknande skolor även grundas åtminstone i närheten av alla större centralsjukhus. Någon skolning i arbetsterapi har ännu ej fått till stånd trots många försök.

Läkarundervisningen går huvudsakligen ut på fysiatri, som givits parallellt med undervisning i kirurgi. Specialiteter i fysikalisk behandling har utnämnts men inte en enda i rehabiliteringsmedicin. Mycket litet har för övrigt utträttats på undervisningsområdet. I samband med kursen i social- och arbetsmedicin vid universitetet har jag föreläst för medicine kandidater under den andra kliniska semestern om allmän rehabilitering. Vi öns-

kar att våra professorer som undervisar i klinisk medicin skulle beakta mera än förr sina patienters rehabiliteringsbehov. Finlands Läkarförbund har också i sin fortsättningsskolning fäst uppmärksamhet vid rehabiliteringssynpunkter. Dessutom har skolningsmöjligheter ordnats för andra yrkesgrupper bl. a. protesmekaniker. Sjuksköterskornas skolning på detta område har effektiviserats och för psykologer har ordnats egna rehabiliteringskurser. I detta sammanhang kan också nämnas, att den första läroboken i rehabilitering i Skandinavien som publicerades 1962, med alltsomallt 375 sidor, redan utkommit i två upplagor och sålts i ca 6.000 exemplar.

ANSTALTER FÖR MEDICINSK REHABILITERING I FINLAND

Barnets Borg

200 vårdplatser, av vilka ca 50—60 reserverade för CP-barn.

Institutet för Arbetshygien

Rehabiliteringsavdelningen utför rehabiliteringsundersökningar och yrkesvägledning för partiellt arbetsföra. Rehabiliteringsavdelning för hjärtsjuka.

Invalidstiftelsens ortopediska sjukhus

305 vårdplatser, därav 102 för barn.

Hjärninvaldkliniken

90 vårdplatser.

Hörcentralen

Medicinsk, teknisk, pedagogisk och social hjälp för hörselskadade.

Kaskisaari-Svedjeholmens Rehabiliteringsanstalt

21 platser för amputerade.

Kottby Efterbehandlingsinstitut

70 vårdplatser.

Ortopediska sjukhuset i Jyväskylä

80 vårdplatser, därav 20 för barn.

Reumaförbundets Rehabiliteringsanstalt i Kangasala

50 vårdplatser.

Reumastiftelsens sjukhus

317 vårdplatser.

Samfundet Folkhälsans barnavårdsinstitut

60 vårdplatser, CP-avdelning 6 platser, dessutom uppehålls en poliklinik för CP-barn.

Tammerfors Rehabiliteringsanstalt

20 vårdplatser.

Terveyskylpyläiitto, Ikaalinen

Bad- och rehabiliteringsanstalt, 100 vårdplatser.

Rehabilitation in Finland

By professor Leo Noro, Helsingfors, Finland

Summary

Rehabilitation activities were started in Finland as early as the 18th century, but the modern forms have developed only since the Second World War, due to the problems caused by 52.000 war veterans. At present there is a general rehabilitation scheme which is paid for by the State. There are, however, approximately 25 private organizations which are active in this field. Special rehabilitation centers for orthopedic and rheumatic case exist, and in connection with TB-services rehabilitation is well developed. Vocational training of the handicapped is predominantly handled by a private association which presently has approximately 1.400 disabled students in special vocational training schools. Vocational guidance, work testing and placement is done by a special department of the Ministry of Labour. There is still a shortage of personnel, and new schools for physiotherapists and other special personnel have been started during the last few years. The state committee has made a proposal for a new organization of rehabilitation services which covers all disabled persons. In the future the social insurance organizations will play an important role in this work.



Första boken i sitt slag

SVERIGES 100-ÅRINGAR

Aron Valentin

En biografisk uppslagsbok med över 5.000 längre eller kortare biografier över svenskar som blivit 100 eller nästan 100 år — inte bara på 1900-talet utan också tidigare. Första boken i sitt slag. Dödsorsaken anges ofta. Inledningskap. av F. Henschen.

"Originell och värdefull biografisk uppslagsbok... Gripande historik över vardagsmänniskorna: svenska folket i slit och fattigdom och duglighet... givetvis träffar man också bland 100-åringarna en del berömdheter." *Ture Nerman* i *Arbetaren*.

EFS-förlaget Stockholm K